

**BOSNALI SÜLEYMAN FİKRÎ'NİN İLM-İ BELÂGATDAN BEYÂN
VE BEDÎ' HÜLÂSASI KİTABINDA MECÂZ-I MÜRSELİN
DETAYLI TANIMI VE İLGİLERLE ÖRNEKLENDİRİLMESİ***

*Abuzer KALYON***

ÖZET

Belâgatın önemli unsurlarından olan mecâz, bir sözün benzetme ilgisi olmaksızın başka bir kelime yerine kullanılmasına denilmektedir. Mecâzlar anlatımı güçlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Mecâz, ad aktarması diye de ifade edilmektedir. (Daha çok lise ders kitapları vb) Mecâz-ı mürsel bir belâgat terimi olmakla birlikte gündelik hayatta da çok kullanılmaktadır. Yediden yetmişe herkes tarafından kullanılan bu edebî sanat âdeta gündelik hayatın da vazgeçilmezi olmuştur. Günümüzde söz arasında bu sanatı kullanan pek çok insan bunun bir edebi sanat olduğunun farkına bile varmayabilir. Mecâz-ı mürsel, belâgat kitaplarının hemen hemen tamamına yakınında kısa veya detaylı bir şekilde işlenmiştir.

Mecâz-ı mürsel sanatı ile ilgili olarak söz konusu olan bu kitaplardan belli oranda ilgi sayılarak örneklenmiştir. Oysa Bosnalı Süleyman Fikrî kitabında mecâz-ı mürsel sanatını Türkçe örneklerle açıklayarak mecâzla ilgili yirmi dokuz alâka saymıştır. Bu sanatın bu şekilde açıklanmasına başka belâgat kitaplarında rastlamadık. Bu açıdan Bosnalı Süleyman Fikrî'nin bu şekilde alâkalarla detaylı biçimde mecâz-ı mürseli örnekleyerek açıklaması dikkat çekicidir. Mecâz-ı mürsel sanatı, geçmişin yazılı edebî metinlerinde kullanılıp orada kalan bir sanat değildir. Günümüzde de kullanılmasından dolayı bu sanatın yaşayan sanatlardan birisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde sadece Divan edebiyatı metinlerinde değil; günlük hayatımızda da kullanılmakta olan mecâz-ı mürsel sanatının daha iyi anlaşılabilmesi açısından söz konusu kitapta yapılan tanımın ve verilen örneklerin de göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Bosnalı Süleyman Fikrî Bey (Sonradan Erten soyadını almıştır.) tarafından İlm-i Belâgat Beyân ve Bedî' Hülâsası isimli kitabında Mecâz-ı Mürsel'in ayrıntılı bir tarifini yaparak örnekler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, Mecâz, Mecâz-ı mürsel, Divan edebiyatı, Bosnalı Süleyman Fikrî, İlm-i Belâgat

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: abuzerkalyon@gmail.com

Detailed Definition And Sampling Of Mecaz-ı Mürsel In The Book Of İlm-İ Belâgatdan Beyân Ve Bedî' Hülâsası Of Bosnian Süleyman Fikri

ABSTRACT

Süleyman Fikri wrote worthy books. One of the books he wrote is "İlm-İ Belâgatdan Beyân ve Bedî' Hülâsası. In this book, Süleyman Fikri examined important subjects for Turkish Language and Literature. First and foremost of these subjects is Beyan ve Bedi'. The art of mecaz-ı mürsel has a very important place in this book. Mecaz is one of the important elements of Belâgat. Mecaz is the usage of a word instead of another word. But there is no simile in this usage. Mecaz impowers the text. Mecaz-ı mürsel is a belâgat term. Mecaz-ı mürsel is also being used in daily life. This is a literature art. Because of this, everyone uses it. In our day, people use this language and literature art so much. But they usually don't know that this is a language and literature art. Very short amount of people know it. Mecâz-ı mürsel is being introduced in language and literature books. But other books talk about it very shortly. Bosnian Süleyman Fikri talks about mecâz-ı mürsel widely in his book. He explains it with Turkish examples widely. We didn't see anything like this in other belâgat books. In this way, Bosnian Süleyman Fikri's book is very important and noticeable. The mecâz-ı mürsel art has been used in history in language and literature works. This art is being used in our day very much. So this art is still alive. Mecâz-ı mürsel has been used in Divan literature texts so much. This book is important because it makes the Mecâz-ı mürsel literature more understandable. Mecâz-ı mürsel, has been used in almost every belâgat literature book. But no literature book has been more advanced and understandable like İlm-İ Belâgat ve Bedî' Hülâsası. Also, we will publish this book of Bosnian Süleyman Fikri. This book has been printed in the Nikola Printing House in 1913. Süleyman Fikri gives the following twenty nine titles in this book.

STRUCTURED ABSTRACT

Süleyman Fikri, born in 1876 in Bosnia's Tuzla city. His family was a cultivated family. They were paying importance so much to education. When he was a little boy, he was studying at an elementary school while working in various jobs. He was making candles to illuminate mosques, he was working at farms and fields and sometimes he was working at his brother's shop. In that period, many people were traveling to Istanbul for education. These people were going back to Bosnia after education. Süleyman Fikri was inspired by these people's education and behaviour. But at the time, he was a little boy. He decided to travel to Istanbul for education one day. He wanted to continue his education in Istanbul. He wanted to be educated in Istanbul so much. Before traveling to Istanbul, he learned Croatian, Serbian and some German language. But his biggest dream was traveling to Istanbul and learn Arabic and Turkish languages. In 1894 he traveled to Istanbul for education. When he was a student in

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Istanbul he had no money and this made so much problems in his student years.

He got educated for a long period of time at Madrasa in Istanbul. He got primary education at Madrasa. In 1900, he finished the teacher academy's first part. After his gray education years, he got his diploma. He got his diploma at May 7, 1906. At first, he taught geography, geometry, cultivation education, fine arts in Bolu. In 1908 he assigned to Antalya fine arts and Turkish language teaching. After 1915 he taught Persian language and Turkish language at Antalya High School. He was also the substitute of Antalya High School's principal and he was the Turkish language teacher of the Greek school. He was the psychology and morals teacher of the Imam Hatip school. After a couple of years, he led the establishment of the Antalya museum. Süleyman Fikri Erten dead in 1962 when he was 86.

Süleyman Fikri wrote worthy books. One of the books he wrote is "İlm-i Belâgatdan Beyân ve Bedî' Hülâsası. In this book, Süleyman Fikri examined important subjects for Turkish Language and Literature. First and foremost of these subjects is Beyan ve Bedî'. The art of mecaz-ı mürsel has a very important place in this book.

Mecaz is one of the important elements of Belâgat. Mecaz is the usage of a word instead of another word. But there is no simile in this usage. Mecaz impowers the text. Mecaz-ı mürsel is a belagat term. Mecaz-ı mürsel is also being used in daily life. This is a literature art. Because of this, everyone uses it. In our day, people use this language and literature art so much. But they usually don't know that this is a language and literature art. Very short amount of people know it. Mecâz-ı mürsel is being introduced in language and literature books. But other books talk about it very shortly. Bosnian Süleyman Fikri talks about mecâz-ı mürsel widely in his book. He explains it with Turkish examples widely. We didn't see anything like this in other belâgat books. In this way, Bosnian Süleyman Fikri's book is very important and noticeable. The mecâz-ı mürsel art has been used in history in language and literature works. This art is being used in our day very much. So this art is still alive. Mecâz-ı mürsel has been used in Divan literature texts so much. This book is important because it makes the Mecâz-ı mürsel literature more understandable. Mecâz-ı mürsel, has been used in almost every belâgat literature book. But no literature book has been more advanced and understandable like İlmi Belâgat ve Bedî' Hülâsası. Also, we will publish this book of Bosnian Süleyman Fikri. This book has been printed in the Nikola Printing House in 1913.

Süleyman Fikri gives the following twenty nine titles in this book: "Maşdariyet, Mazhariyet, Mücaveret, Cüz'iyet, Külliyyet, Sebebiyyet, Müsebbibiyet, Kevn-i sabık, Kevn-i lahık, Muhalliyet, Haliyet, Aliyet, İtlak, Tekyid, 'Umum, Husus, Kuvvet, Lazımiyet, Melzumiyet, 'İllyet, Ma'luliyet, Mûte'allikiyet, Şartiyet, Meşrutiyet, Daliyet, Medluliyet, Bedelliyet, Zıddiyet"

We endeavoured to remark the mecaz-ı mürsel art while introducing Bosnian Suleyman Fikri's this important work. Mecaz-ı mürsel is a valuable art of Classical Turkish Literature. Because this art is frequently used in literal works. But this art is also frequently used in

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

spoken language as we indicated above. In this respect, this art is one of the ties between modern days and history. Because of these, mecaz-ı mürsel is a valuable art.

Key Words: Turkish literature, belaghat, mecaz-ı mürsel, Bosnian Süleyman Fikri

Giriş

Belâgatın önemli unsurlarından olan mecâz, bir sözün benzetme ilgisi olmaksızın başka bir kelime yerine kullanılmasına denilmektedir. Mecâzlar anlatımı güçlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Mermer, Keskin, 2005, s.65).

Mecâz-ı mürselin tanımı konusunda Cem Dilçin şunları söylemektedir: "Bir sözü gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmekten kullanma. Günlük konuşmada doğal olarak yaptığımız bu türlü mecâza, özellikle deyimlerde bol bol rastlanır. Mecâz-ı mürselde şu iki niteliğin bulunması gerekir:

- Sözcüğün ya da sözün gerçek anlamı dışında kullanılması.
- Engelleyici ipucu (karîne-i mâni'a) bulunması.

Örneğin "göze girmek" deyiminde mecâz-ı mürsel vardır. Çünkü "göz" sözcüğü bu deyimde gerçek anlamında kullanılmamaktadır. Ayrıca bir insanın göz içine girebilme olanağı yoktur. Buna göre "göze girmek" deyiminin anlamı "başkalarının beğenisini ve sevgisini kazanmaktır"tır (Dilçin, 2009, s.415).

Lütfullah Sami Akalın, mecâzın tanımını "Bir sözün asıl anlamından başka bir anlamda kullanılması." diye tarif ettikten sonra da mecâz-ı mürselin tanımını, "Benzetme amacı güdülmeden yapılan mecâz." biçiminde kısaca ifade ederek otuzu aşkın türü olduğunu belirtmektedir (Akalın, 1984, s.179).

Günümüzde mecâz, ad aktarması diye de ifade edilmektedir. (Daha çok lise ders kitapları vb) Mecâz-ı mürsel bir belâgat terimi olmakla birlikte gündelik hayatta da çok kullanılmaktadır. Yediden yetmişe herkes tarafından kullanılan bu edebî sanat âdeti gündelik konuşmaların da vazgeçilmezi olmuştur. Günümüzde söz arasında bu sanatı kullanan pek çok insan bunun bir edebi sanat olduğunun farkına bile varmayabilir. Mecâz-ı mürselin günlük hayattaki kullanımlarına ilişkin bazı örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz: Taşınmak üzere olan veya taşınmakta olan insanlardan çok azı "ev eşyasının taşınmasından" söz eder. Genellikle "ev taşımaktan" söz edilir. Aslında taşınan ev mi yoksa evin içindeki eşya mı? Elbette taşınan veya taşınacak olan ev değil; evin içindeki eşyadır. Evden söz etmişken; evlerde günde birkaç defa telaffuz edilen "çayı ocağa koy. Çay ocağa" vb. cümlelerde kast edilen çaydanlıktır; ama "çay" söylenip "çaydanlık" kast edilerek mecâz-ı mürsel yapılmış oluyor. Kapıda bir şey sormak üzere gelen birisine "Haydi ayağını çıkar da içeriye gel." Burada kastedilen gerçekten de ayak mı yoksa ayakkabı mı? Elbette kast edilen ayakkabıdır. Günlük hayatımızda bu kadar içli dışlı olduğumuz mecâz-ı mürselle ilgili günlük konuşma örneklerini şu şekilde çoğaltmamız mümkün: Avrupa'da başımızı ağrıtan bu konuya Ankara'nın tepkisi ne olacak? (Devlet veya Hükümet yöneticileri) kastedilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Bardağını Bitir de doldurayım. (Bardağın içindeki çay vb. sıvı) Yazarlarımızı taşıyan uçak Ankara'ya indi (Havaalanı). Bu örneklerin çoğaltılması mümkün elbette...

“*Bazı Belâgat Kitaplarında Mecâz-ı Mürselin Tanım Ve Tasnifi Üzerine Bir Mukayese*” isimli makalesiyle konuyu detaylı biçimde inceleyen Muhittin Eliaçık da Mecâz-ı mürselin belâgatta bir beyân konusu olup, edebî sanat olup olmadığı tartışılrsa da bir mecâzî olay olması sebebiyle edebî sanat olduğu daha ağır basmaktadır. Görüşünü ileri sürmüştür.

Muhittin Eliaçık,

Makalesinde şu şahsiyetlerin tanımları üzerinde durarak kıyaslamada bulunmuştur:

Halîmî, Risâle-i tecnîsât ve“t-teşbîhât ve“l-mecâzât:

Ankaravî İsmail Rûsûhî: Miftahu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha,

Süleyman Paşa (Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne münşeât hocası, Miralay), Mebânî“l-inşâ,

Ahmed Cevdet Paşa (ö.1895) Belâgat-i Osmâniyye

Erkân-ı Harbiye kaymakamlarından Manastırlı Mehmed Rif“at (ö.1907)“ın Mecâmiü“ledeb“

Recâizâde Mahmud Ekrem (ö.1914) Ta“lîm-i Edebiyat

Ahmed Reşîd (ö.1956) Nazariyyât-ı Edebiyye

Tahirü'l-Mevlevî (ö.1951) Edebiyat Lügati“ (Eliaçık, 2013, s.37-47).

Eliaçık'ın ifadesine göre mecâz-ı mürselin incelendiği belâgat kitapları içinde en fazla alâka sayan yazar olarak Süleyman Paşa'yı göstermektedir (Eliaçık, 2013, s.41).(Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne münşeât hocası, Miralay), Mebânî“l-inşâ. Süleyman Paşa'nın bu eserinde mecâz-ı Mürsel sanatı hakkında 12 alâka sayılmıştır.

M. Kaya Bilgegil de mecâz-ı mürseli meydana getiren ilgilerin sayısının çeşitli dillerde değişiklik gösterdiğini belirtmektedir. Bu ilgilerin Arapçada otuza yaklaşmakta olduğunu, Fransızcada on - on beş dolayında olduğunu belirtmektedir. Türkçede de en önemlilerinin onu bulunduğunu ifade etmektedir (Bilgegil, 1989, s.169).

Kaya Bilgegil, kitabında bu alâkalardan on iki tanesinin isimlerini yazarak örneklerle açıklamıştır.

Mecâz-ı Mürselin Detaylı Tanımı ve İlgilerle Örneklendirilmesi

Mecâz-ı mürsel, belâgat kitaplarının hemen hemen tamamına yakınında işlenmiştir. Mecâz-ı mürsel sanatı ile ilgili olarak söz konusu olan bu kitaplardan belli oranda ilgi sayılarak örneklenmiştir. Oysa Bosnalı Süleyman Fikrî kitabında mecâz-ı mürsel sanatını Türkçe örneklerle açıklayarak mecâzla ilgili yirmi dokuz alâka saymıştır. Bu sanatın bu şekilde açıklanmasına başka belâgat kitaplarında rastlamadık.

Bu açıdan Bosnalı Süleyman Fikrî'nin alâkalarla detaylı biçimde mecâz-ı mürseli örnekleyerek açıklaması dikkat çekicidir. Şu önemli noktayı hemen belirtelim ki mecâz-ı mürsel

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

sanatı, geçmişin yazılı edebî metinlerinde kullanılıp orada kalan bir sanat değildir. Günümüzde de kullanılmasından dolayı bu sanatın yaşayan sanatlardan birisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde sadece Divan edebiyatı metinlerinde değil; günlük hayatımızda da kullanılmakta olan mecâz-ı mürsel sanatının daha iyi anlaşılabilmesi açısından söz konusu kitapta yapılan tanımın ve verilen örneklerin de göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Bosnalı Süleyman Fikrî Bey (Sonradan Erten soyadını almıştır.) tarafından İlm-i Belâgat Beyân ve Bedî' Hülâsası isimli kitabında Mecâz-ı Mürsel'in ayrıntılı bir tarifini yaparak örnekler vermektedir. Bosnalı Süleyman Fikrî'nin bu kitabı, tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır. Antalya Nikola Matbaasında H.1331, M. 1913 yılında basılan bu kitapta mecâz-ı mürsel ayrıntılı bir şekilde tarif edilmektedir. Süleyman Fikrî, kitabında konuyu alâkalarla örneklendirerek geniş boyutlarıyla ele almaktadır.

Şöyle ki:

Mecâz:

Mevzû'un-lehinde isti' mālîne qarîne-i mâni' a bulunduğu hâlde ma' nâ-yı mevzû'un-leh ile ma' nâ-yı müsta' melûn-fih arasında bir 'alâka "münâsebet" ile mevzû'un-lehiniñ gayrı bir ma' nâda isti' māl olunan lafzdır.

Süleyman Fikrî Efendinin tanımına göre mecâz, asıl sözün kullanımına engelleyici bir ipucu (karine-i mani'a) bulunduğu halde; sözün gerçek anlamının dışında bir anlamda kullanılmasıdır.

Meşelâ:

"salât" lafzı lügatde "du'â" ma'nâsına olduğu hâlde ıstılâh-ı şer'ide "namâz" ma'nâsına vaz' olunmuş olmağla du'â ma'nâsında isti' māl olunduğı hâlde lügata nazaran "haķîkat" ve ıstılâh-ı şer'e nazaran mecâz olur.

Burada "salât" yani namaz örneğı üzerinde durularak "salât"ın sözlükte dua anlamında olmasına rağmen; dini terminolojide "namaz" anlamında kullanıldığını dolayısıyla sözlük anlamıyla gerçek; buna karşılık da ıstılâh-ı şer'e göre de mecâz olduğunu belirtmektedir.

Kezâ:

"cem" lafzı "fenn-i lügatde" toplamak ve biriktirmek ma'nâsıdır. "Fenn-i naḥv-ı 'Arabîde" ikiden yukarı olan şeylerde isti' māl olunan lafza ıtlâk olur. "Fenn-i ḥesâbda" bir cinsden olan bir takım 'adedleri toplayup ḥâşılını bulmak ma'nâsında isti' māl olunur. İmdi cem' lafzı "Fenn-i lügatde" isti' māl olunduğda evvelki ma' nâda haķîkat, sonraki ma' nâlarda mecâz olur.

Şöyle ki "cem" sözü sözlükte toplamak ve biriktirmek anlamındadır. Arapça söz diziminde ikiden yukarı olan şeylerde kullanılan söze denir. Hesap yani matematikte bir türden olan birtakım sayıları toplayıp tamamını bulmak anlamında kullanılır. Bu şekilde "cem" sözü, sözlükte kullanıldığında önceki anlamında gerçek; sonraki anlamlarında mecâz olur.

"Fenn-i naḥv-ı 'Arabîde" isti' māl olduğda ikinci ma' nâda haķîkat, sâ'irlerinde mecâz olur. Üçüncüsü de böyledir. Mecâz ta'rîfinde bir 'alâka "münâsebet" lafzı var idi. Bunu îzâh idelim: Meşelâ "Eli kılcılı bir arslan gördüm" dinildikde bu terkîbde "şecâ'atli bir adam" gördüm. Dimek

ma' nâsı murâd olunursa mevzû'un-leh olan birinci hayvân ile şecâ'atlı adam beyninde “alâka ve münâsebet” şecâ'at olur.

Arapça dilbilgisinde kullanıldığında ikinci anlamda gerçek; diğerlerinde mecâz olur. Üçüncüsü de bu şekildedir. Mecâz tanımında bir ilgi sözü vardı. Bunu açıklayalım. Meşelâ “Eli kılıçlı bir arslan gördüm” denildiğinde bu terkîbde “Cesaretli bir adam” gördüm. Demek anlamı söylenmek istenirse asıl söz olan birincisi hayvân ile cesur adam arasında “alâka ve münâsebet” şecâ'at olur.

Ve bir terkîbde mevzû'un-lehiñ murâd olunmadığına karîne “Eli kılıçlı” lafzıdır. Zîrâ ma' hüd hayvânıñ eline kılıç almadığı zâhirdir. “Bu gün Hâtem-i Tâ'î baña bir kitâb virdi.” deyüp “sañi bir kimseyi” murâd itmek, “Çeşme ağıdı.” deyüp “şuyu murâd itmek”, “Feneri yak” deyüp mumunu murâd itmek gibi. Bunlarıñ kâffesi mecâzdır.

Bir ifâdede asıl sözün söylenmek istenmediğine ipucu “Eli kılıçlı” sözüdür. Çünkü bilinen hayvanın yani aslanın eline kılıç almadığı açıktır. “Bu gün Hâtem-i Tâ'î bana bir kitap verdi.” Deyip gerçek bir kimseyi kast etmek “Çeşme aktı.” deyip suyu belirtmek, “Feneri yak.” diyerek mumunu kast etmek gibi... Bunların tamamı mecâzdır.

Mecâz konusunu bu şekilde tanımlayan Süleymân Fikrî Bey, mecâzı da istiare ve mecâz-ı mürsel olmak üzere ikiye ayırdıktan sonra mecâz-ı mürsel sanatını yirmi dokuz ilgi ile açıklayarak; anlatımını örneklerle zenginleştirmektedir. Süleyman Fikrî'nin mecâz-ı mürsel için örneklerle verdiği ilgileri aynen buraya aktarıyoruz.

Süleyman Fikrî'nin kitabında Mecâz-ı Mürsel sanatı hakkında yirmi dokuz ilgi sayılarak açıklanmıştır:

Maşdariyet, Maẖhariyet, Mücâveret, Cüz'iyet, Külliyyet, Sebebiyyet, Müsebbibiyet, Kevn-i sâbık Kevn-i lâhık, Muẖalliyet, Hâliyyet, Âliyyet, İtlâk, Tekyîd, 'Umûm, Huşûş, Kuvvet, Lâzımiyyet, Melzûmiyyet, 'İlliyyet, Ma'lûliyyet, Mûte'allıkiyyet, Mûte'allıkiyyet, Şartıyyet, Meşrûtiyyet, Daliyyet, Medlûliyyet, Bedelliyyet, Zıddıyyet, 'Alâkalarıdır.

1. Maşdariyet:

Maşdariyet 'alâkasıdır ki ma'nâ-yı mevzû'un-leh ma'nâ-yı müsta'melün-fihiñ maḥall-i şudûrı olmağdır.

Meşelâ:

“El” zıkr olunup elden şadır olan “ni'met ve iḥsânı” murâd itmek gibi. Nitekim: “Bu kadar kimseler anıñ eline bakarlar.” deyüp “İḥsânına bakarlar” dimegi murâd itmek gibi. Kezâ: “İki el bir baş içündür.” deyüp ticâreti murâd itmek, bülbülün çekdiği dili belâsıdır.

Râğıb Paşa'nıñ:

Egerçi fitnede ol sîm-sâ' idûñ eli var

Belinde ḥancer-i ser-tizinûñ de medḥali var

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

beytinde “Eli var” dan murād maḥbūbuñ fitnede daḥl-i ḡudreti olduḡını īmā itmek, “Şaḡın ağzını açma!” deyüp söz murād itmek mişalleri gibi.

2. Mazhariyet:

Mazhariyet ‘alākāsıdır ki mevzū‘un-leh müsta‘melün-fihīñ maḥall-i zuḥūrī olmaḡdır.

Meşelā:

“El” zıkr idüp ḡudret ma‘nāsını murād itmek. Nitekim: “Bu anıñ eliniñ altındadır. Bu iş anıñ eliyle tekmi̇l olur. Bulḡarlar kimin eliyle ‘isyān itdikleri ma‘lūmdur, Anıñ eli bükülmez, El elden üstündür.” Mişalleri gibi.

3. Mücāveret:

Mücāveret ‘alākāsıdır ki mevzū‘un-leh ile müsta‘melün-fih arasında mücāveret bulunmaḡdır.

Meşelā:

“Büstān dolabından şu içdim.” deyüp “ḡoḡayı” veya “oluḡu” murād itmek, “Şu sebilden şu içdim.” deyüp “taşını”, ḡoyun kırḡdım deyüp “yününü”, “Bu ağaçdan ye” deyüp “yemişini”, “cāmi‘den abdest aldım” deyüp “çeşmeyi” murād itmek gibi.

4. Cüz‘iyyet:

Cüz‘iyyet alākāsıdır ki ma‘nā-yı mevzū‘un-leh müsta‘melün-fihīñ cüz‘i ocaḡdır. Ya‘ni bir şey’in cüz‘ini zıkr idüp küllünü murād itmek.

Meşelā:

“İçimizde yabancı göz var.” deyüp “yabancı adamı” murād itmek. Kezā “Başın sağ olsun.” deyüp “cemi‘i-i bedenini” murād itmek. ‘Oşmanlılar öyle muḡarebe itdiler ki düşmenden bir baş ḡurtulmadı. Felāniñ evinde yedi baş var. Bu ḡadar boḡaz günde ne yir, yigirmi raḡabeye mālīkdir. Cezveyi getir “ḡaḡve ḡaḡımını”, ḡoḡḡayı getir “yazı ḡaḡımını” Bir ḡam yapmış “evī” murād itmek.

Kezā:

İsmi İslām ismidir ammā ḡoḡduḡdan beri alını secde görmemiş. Bilmez hele mescid yolun.

Mişāllerin cümlesinde “cüz‘iyyet” ‘alākāsı vardır.

5. Külliyyet:

Külliyyet ‘alākāsıdır ki ma‘nā-yı mevzū‘un-leh ma‘nā-yı müsta‘melün-fihīñ

külli olmaḡdır. Ya‘ni bir şey’in küllünü zıkr idüp andan cüz‘ünü murād itmekdir.

Meşelā:

“Felāniñ şadāsını işitmek için parmaḡımı ḡulaḡıma şoḡdum.” deyüp parmaḡının ucunu murād itmek, “Araba kırıldı” deyüp “tekerleḡini”, “Sa‘at bozuldu” deyüp bir “ḡarḡını”, “ḡayıḡ delindi” deyüp “Bir ḡaḡtasını”, “İlm-i beyān oḡduḡ” deyüp “Bir miḡdārını” murād itmek.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Kezâ:

“Hâzır oldum ceng için tağdım silah ve syfimi. Söyleyiñ hayvânımı hâzrlasın seyislerim” gibi.

6. Sebebiyet:

Sebebiyet ‘Alâkasıdır ki ma‘nâ-yı mevzû‘un-leh ma‘nâ-yı müsta‘melün-fihe sebep olmasıdır. Ya‘ni sebep zıkr olunup müsebbib murâd olunur. Meşelâ “Bu yağmur bizim hayvânları toyurdu.” deyüp yağmur sebebiyle hâşıl olan “oğları” murâd itmek gibi ki lisân-ı ‘azbü‘l-beyânü‘l-‘Arabda “ra‘ayne‘l-ğays” dinür. “Eyyü‘n-nebât ellezi sebebü‘l-ğays”

Kezâ:

Hayli para kazandı bu dükkân

Müşterisi idi bütün ihvân

beytinde para kazanan şey sebeb-i māl olup mekân ise sebebdır.

Kezâ:

“Medâr-ı ta‘ iş olacak kadar bir hizmet buldum.”

deyüp “Parayı murâd itmek. Felân kalemîyle ta‘ iş ider mişalleri gibi.

7. Müsebbibiyet:

Müsebbibiyet ‘Alâkasıdır ki ma‘nâ-yı mevzû‘un-leh ma‘nâ-yı müsta‘melün-fihîñ müsebbibi olmasıdır.

Meşelâ:

Yağmur yağarken “Otlar yağıyor” deyüp yağmuru murâd itmek gibi ki Lisân-ı ‘Arabda: “Emtaratü’s-mâ’ nebâtân” dinür. “Eyy ğayşenâ sebebü‘n-nebât” Kezâ: Yeñi ticârete heves iden kimseye “Parayı buldu” deyüp paraya sebep olan “iş” murâd itmek. Arabların “Te’beş şer’en” zarb meşeli de bundandır. Kezâ baş açup didi ki rahmet geliyor. Ebr-i nisan ‘inâyet geliyor. Rahmetden yağmur murâddır. Rahmet insânlara bir çok ‘ağâyâya sebep olduğundan rahmet ıtlâkına şâyân olmağla yağmur sebep ve rahmet müsebbib ‘addolunmuşdur.

8. Kevn-i sâbık:

Kevn-i sâbık ‘alâkasıdır ki hükm zamânı i‘tibârıyla ma‘nâ-yı haqîkî ma‘nâ-yı mecâzî üzerine mağdem olmağdır. Ya‘nî bir şey’e zamân-ı evvelde olduğu hâlde ismini ıtlâk eylemekdir.

Meşelâ:

“Hâkim Efendi felân yetimin mālını kendisine virmiş.” dinilüp “Evvelden yetim olan kimseyi” murâd itmek gibi ki Kır‘ân-ı Kerîmde “Ve ânû‘l-yetimi emvâlihüm” nazm-ı celîli bu kâbildendir.

Kezâ:

İhtiyâr bir adama “Çocuk”. “Felân kâtil de kâtl olundu”. Yemiş viren ağaca “fıdan” demek gibi.

9. Kevn-i lâhık:

Kevn-i lâhık ‘alâkasıdır ki hüküm zamânı i‘tibâriyle ma‘nâ-yı haqîkî ma‘nâ-yı mecâziye lâhık olmağıdır. Ya‘ni bir nesneye gelecekte olacağı hâlin ismini ıtlâk eylemektir.

Meşelâ:

Üzüm şıkan kimsenin “Pekmez şıkıyorum”. Şeker ezen kimsenin “Şerbet eziyorum”, hiç oğumamış çocuğa “hâce efendi” demek, yeni hıfza başlayana “Hâfız-ı Kur‘ân” demek. Yumurtacıların “On paraya bir tavuk” dimesi, Hacca niyet iden kimseye “Haccü’l-hameyn” demek, muhârebeye hâzırlanan kimseye “gâzî” demek gibi.

Kezâ:

Bir ağızdan olup terâne-perdâz şarâb şıkardı birkaç duhter-i nâz.

Gibi ki şarâb şıkılmayıp şıklan üzümdür. İlerüde şarâb olacağı. Mişalleri hep kevn-i lâhık ‘alâkasıyla mecâz-ı mürseldir.

10. Maḥalliyet

Maḥalliyet ‘alâkasıdır ki ma‘nâ-yı mevzû‘un-lehiñ ma‘nâ-yı mecâziye maḥall olmasıdır. Ya‘ni maḥall zıkr olunup hâl murâd olunmağıdır. Meşelâ: “Bu haberi sen köye şor” deyüp “Köy ahâlisine şor” dimegi murâd itmek. “Bâb-ı ‘Âlî karar virmiş” deyüp “vükelâyı”, “Meclisiñ kararı bozulmaz”, deyüp “Meclisde bulunan zevâtı”, “Maliseverler ‘işyân itmiş” deyüp “ahâliyi”, “Feneri yak” deyüp “mumunu”, “Hani sende o yürek?” deyüp “şecâ‘atı”, “Bâb-ı ser ‘askerî redîfleri hudûda sevki için emr virmiş” deyüp “Umerâ-yı ‘askerîyi”, “Donanma zât-ı şâhâneyi selâmladı” deyüp “‘askerî”, “Baḳalım bu işe fetvâ-hâne râzî olur mu?” deyüp “Müftî efendileri”, “Oluḳ akar”, “Çay akar”, “Dere akıyor”, “Desti akmış”, “Tencere ḳaynıyor”, “Çeşme kesilmiş”, “Havz tönmuş”, “Hoḳḳa ḳurumuş”, “Ḳandil yanmış”, “On paraya bir ḫabâḳ” “İçindeki muḫallebiyi”, “Bu teneke bir oḳḳadır” “İçindeki yağı” murâd itmek gibi.

Kezâ:

Kilk-i terden aḳdı pertev şu gibi târiḫ-i tām

Şadr-ı devrân eyledi icrâ bu dil-cû çeşmeyi

beytinde cereyân-ı mâ‘ yerine çeşme zıkr olunmuşdur. Bu mişâller hep maḥalliyet ‘alâkasına birer mişâl-i vâzıhdır.

11. Ḥâliyet:

Ḥâliyet ‘alâkasıdır ki ma‘nâ-yı haqîḳîniñ ma‘nâ-yı mecâzide mevcûd olmasıdır.

Ya‘ni ḫâlini zıkr idüp maḥallini murâd itmektir. Meşelâ: “Pederim Allâhıñ rahmetinde olsun” deyüp rahmet kendisinde mevcûd olan “Cenneti” murâd itmek.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Kezâ:

Gâh olur ğurbet vaţan gâhî vaţan ğurbetlenir.

Mışra'ındaki "ğurbet" kelimesidir. Zîrâ kelimeniñ ma'nâ-yı haķîķisi ħâric-i vaţan bir maĥall demek degil, ħâric-i vaţandaki ĥâldir.

Kezâ:

Şeb ĥulûl eyleyince 'aks-i kâmer

İder eşcâra şırmalar "elbâs"

beyti de bu kâbildendir. Çünkü elbâs olunan şırma degil, şırmalı libâsdir.

Kezâ:

Namazdan çıkdılar seyre gitdiler

Zavallı zâhidler ne iş itdiler

beytinde namaz ve seyr ĥâllerinden câmi' ve seyrângâh maĥalleri kâşd itmek gibi.

12. Âliyet:

Âliyet 'alâķasıdır ki ma'nâ-yı mevzû'un-leh ma'nâ-yı mecâzîniñ âleti olmaķdır.

Ya'ni bir bir âleti zıkr idüp ol âletle ĥuşûle gelen şey'i murâd itmekdir.

Meşelâ:

"Oraķ biçdim" deyüp "Oraķ ile biçilen" şey'i, "Çapa kâzdım" deyüp "Çapa ile kâzılan baĥçeyi", "Sâ'at kaç" deyüp "vaķit" murâd itmek gibi.

Kezâ:

Sâbit'in:

Şeb-i yeldâyı müneccimle muvaķķit ne bilür

Mübtelâ-yı ġama şor kim ġiceler kaç sâ'at

mişalleri gibi.

13. İtlâķ.

İtlâķ ma'nâ-yı mevzû'un-leh muţlaķ olup ma'nâ-yı mecâzı muķayyed olmaķdır. Ya'ni muţlaķ zıkr olunup muķayyed olan bir şey'i murâd itmekdir. Meşelâ

“Kırşun atdım” deyüp “Tüfeng ile kırşun atdım” dimegi murād itmek, zīrā atmak muṭlaḳdır.

El ve sâ'ire ile olur. “Tüfeng ile atdım” didikde muḳayyed olmuş olur.

Kezâ:

“Üzüm aldım” deyüp “Yaş üzüm” veya “Kuru üzüm” dimegi murād itmek.

Daha sen adam olmayacak mısıñ? “Mükemmel adam” murād olunursa, Bu gün felân yere gitdim. “At araba, vapurla gitdim.” dimegi murād itmek, düşmanlarımız katl olundu. Top, tüfeng, kılinc ile dimegi murād itmek bu mişalleriñ kâffesinde “ıtlâḳ” ‘alâḳası vardır.

14. Te'kid

Te'kid ma' nâ-yı mevzû'un-leh muṭlaḳ olup ma' nâ-yı mecâzı muṭlaḳ olmaḳdır.

Ya' ni muḳayyed olan şey'i zıkr idüp andan muṭlaḳ olan bir şey'i murād itmekdir.

Meşelâ:

“Bu ‘ askerler hep ana kızusudur” deyüp “Ana evlâdı” dimegi murād itmek gibi. Zīrā “Kızu” koyun cinsine maḥşûşdur. Muḳayyed olup bundan muṭlaḳ olan evlâd murād olunmuşdur. “Çavuş üzümü aldım” deyüp “Muṭlaḳa üzüm aldım” dimegi murād itmek, “Analar yavrusuna ziyâde merḥametlidir.” deyüp evlâdı murād itmek gibi.

15. ‘Umûm:

‘Umûm ‘alâḳasıdır ki ma' nâ-yı mevzû'un-leh ‘âm olup ma' nâ-yı mecâzı ḥâş olmaḳdır. Ya' ni ‘âm olan şey'i zıkr idüp andan ḥâş murād eylemekdir.

Meşelâ:

“Dabbeyi” zıkr idüp andan ḥâş olan “fürs-atı” murād itmek, “Ḥayvânı ḥazırta” deyüp “atı” veyahûd “ḥimâri” murād itmek, “Şu ḥayvâna söyle uşlu otursun” deyüp “Bir adamı” murād itmek, “Bu nasıl insân? Niçin okumuyor?” deyüp “İnsândan Zeydi” murād itmek, “Ḥayvânı çekin” mişalleri gibi.

16. Ḥuşûş

Ḥuşûş ma' nâ-yı mevzû'un-leh ḥâş olup ma' nâ-yı mecâzı ‘âm olmaḳdır. Ya' ni

ḥâş olan bir şey'i zıkr idüp andan ‘âm olan bir şey'i murād itmek.

Meşelâ:

“Fürs” zıkr idüp “dabbeyi” murād itmek, “Zeyd'i baña çağır” deyüp bir insânı çağır dimegi murād itmek, “Müelmândır adı ammâ başı secde görmez” gibi ki secde ḥâş namâz ‘âmdır.

Kezâ:

Yâ Rab nedir bu keşmekeş derd-i ihtiyâc

İnsânîñ ihtiyâcı ki bir loḳma nândır

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

beytindeki “nân” kelimesinin nev’-i beşer için hıfz-ı hayâta sebep olacak ma’kûlâtın ‘umûmunda kullanılmışdır. Ya’ ni hayâta kâfi mâ’kûlatda müsta‘meldir.

Kezâ:

Şu görünen hayvân mıdır yoksa taş mıdır?

diyen kimsenin cevâbında “Atdır ya insândır ya kırdır ilh.” deyüp bunlardan biriyle “Hayvândır” dimegi murâd itmek gibi.

17. Kuvvet

Kuvvet ma’ nâ-yı mecâzîniñ ma’ nâ-yı mevzû’ un-leh ile müteşşif olmağa şâlih olmuştur.

Meşelâ:

Bir ölmüş kuzuyu görüp “Ne güzel koş imiş” demek ya’ ni büyüseydi güzel koş olacaktı. Yazı bilmeyen adama “kâtib” demek de böyledir. Kezâ kırılıp yerinden kopmuş bir armut fidânını gördükde “Vâh vâh ne güzel ve tatlı armud ağacı idi.” demek gibi.

18. Lâzımiyet:

Lâzımiyet, ma’ nâ-yı haqîkî ma’ nâ-yı mecâziye lâzım olmağıdır. Ya’ ni lâzımı zıkr idüp anıñ melzûmunı murâd eylemekdir.

Meşelâ:

“Hasan Efendiyi terbiye itdim.” deyüp “Döğdüm” dimegi murâd itmek. “Bugün çok yoruldum.” deyüp “Çok gezdim” dimegi “Bu gice aşıla uyumadım” deyüp “Çok ders müfâlâ’a itdüm” dimegi, “Felân zâtıñ yanında daha sen ağız açamazsın” deyüp, “Söz söyleyemezsin” dimegi murâd itmek. Çünkü söz söylemek için ağız açmanıñ lüzûmı âşikârdır.

Re’isü’l-küttâb ‘ Ârif Efendi’ niñ:

Sen ol kerîm-i kerem güster ü sühandânsın

Ki ‘ aql-ı küll açamaz şuhan meclisiñde dehen

beytinde “Ağız açmak” dan murâd söz söylemekdir.

Kezâ:

“Bu cum’a Ayasofya Câmî’ine gitdim” deyüp “Cum’a namâzını anda kıldım.” dimegi murâd itmek gibi misaller hep lüzûm-ı ‘alâkasına birer misâldir.

19. Melzûmiyet:

Melzûmiyet, ma’ nâ-yı haqîkî ma’ nâ-yı mecâzîniñ melzûmu olmağıdır. Ya’ ni melzûmı zıkr idüp lâzımını murâd eylemekdir.

Meşelâ:

“Bugün çok çalışdım” deyüp “Yoruludum” dimegi, “Bugün şabahtan beri bir şey yemedim” deyüp “Karnım acıkdı” dimegi, “Felân işi ol adama söyledim” deyüp “Ol adamı gördüm” dimegi murâd itmek gibi.

20. **‘İlliyyet:**

‘İlliyyet ‘alâkasıdır ki ma‘nâ-yı haqîkî ma‘nâ-yı mecâzîye ‘illet “mü’essir” olmağıdır. Meşelâ:

“Âteş” deyüp “harâret” ma‘nâsını murâd itmek gibi. Nitekim “Şu hastanın vücûdunda çok âteş var.” deyüp “Çok harâret var” dimegi murâd itmek, “Bu adamın kanı çok” deyüp vücûdunun ısıklığını murâd itmek gibi.

21. **Ma‘lûliyet:**

Ma‘lûliyet Ma‘nâ-yı haqîkî ma‘nâ-yı mecâzîye ma‘lûl olmağıdır.

“Harâreti” zîkr idüp “âteşi” murâd itmek gibi. Meşelâ “Ocağın harâreti tencereyi kaynatdı” deyüp âteşi murâd itmek. “Bugün çok buz var” deyüp “Şovuğu”, “Gün toğdu” deyüp “güneşi” murâd itmek gibi.

22. **Müte‘allikîyet:**

Müte‘allikîyet ‘Alâkasıdır ki maşdarı zîkr idüp andan ism-i fâ‘ili veyâ ism-i Mef‘ûlü murâd eylemekdir.

Meşelâ:

“zarbı” zîkr idüp “zâribi” veyâ “mazrûbı” murâd itmek, “çağmak” deyüp “çağılan şey’i”, “kıymak” deyüp “kıyân şey’i”, “yanaşma” deyüp “yanaşan” adamı murâd itmek gibi.

23. **Müte‘allikîyet:**

Müte‘allikîyet, ism-i fâ‘il veyâ ism-i mef‘ûlü zîkr idüp maşdarı murâd itmekdir.

Meşelâ:

“Kelâm-ı şâdıq, kelâm-ı kâzib” deyüp maşdarı olan “şıdık ve kızbi” murâd itmek gibi.

24. **Şartîyet:**

Şartîyet, ma‘nâ-yı haqîkî ma‘nâ-yı mecâzîniñ şartı olmağıdır.

Meşelâ

“Abdest alanın önünden geçilmez” deyüp “Namaz kılanı” murâd itmek, “Bugün cum‘a abdestini nerede aldıñ” deyüp “namazını” murâd itmek gibi.

25. **Meşrûtiyet:**

Meşrûtiyet ma‘nâ-yı haqîkî ma‘nâ-yı mecâzîniñ meşrûtu olmağıdır. Ya‘ni meşrûtu zîkr idüp şartı murâd itmekdir. Meşelâ Hîn-i muhârebede “Muşalâhaya karar virildi.” deyüp “Şartlarına” dimegi murâd itmek gibi.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

26. Daliyet:

Daliyet, bir ma' nâya dâl olan lafz zıkr olunup andan o lafzın medlûlî murâd olunmağıdır.

Meşelâ:

“Zeyd geldi” deyüp andan “Zeyd” lafzının medlûlî ya' ni ol isminin şahiibi olan zâtı murâd itmek, “Hasan kitâbı okudu” terkibinde “kitâbı” mef' ulun-bihdir demek. Zîrâ “Hasan ve kitâbı” kelimelerinin lafzları fâ' il ve mef' ulün-bih olmayup belki bunların müsemmaları fâ' il ve mef' ulün-bih olduğu zâhirdir.

Kezâ: Elfâz zıkr olunup ma' anî irâde idiliyorsa yine dâliyet 'alâkası vardır.

27. Medlûliyet:

Medlûliyet, medlûl zıkr-i dâli murâd itmekdir.

Meşelâ:

Türkçede “Şıfat evvel mevşûf soñra gelir” denildikde şıfat ve mevşûfa dâl olan lafzlar dimekdir. Yoksa “Kırmızı o” terkibinde 12 kırmızılık “o” dan evvel hâşıl olur demek degildir. Belki şıfata dâl olan “kırmızı” lafzı, mevşûfa dâl olan “o” lafzından evvel getirülür dimekdir.

Kezâ: Ma' nâ zıkr olunup elfâz kaçd olunursa yine medlûliyet 'alâkası vardır.

28. Bedeliyet:

Bedeliyet 'alâkasıdır ki bedelinden birini zıkr idüp başkasını murâd itmekdir.

Meşelâ:

“Felân adam bir ayda on lira yedi” deyüp “Lira ile alınan şeyleri”, “Felân adam yalılı ve konağı yedi. Ekini tarlada iken; bostanı çiçekde iken yedi.” deyüp “akçeyi” murâd itmek, “Yigirmi lirayı eskitdi” deyüp “esvâbı” murâd itmek, “Felân adam pederinin kanını yedi” deyüp “Kanı bedelinde 'atâ olunan diyeti” murâd itmek de böyledir.

29. Zıddiyet:

Zıddiyetdir ki zıd bulunan iki şey'in birini zıkr idüp diğerini murâd itmekdir.

Ahmak adama “zekî”, 'arsıza “edîb”, câhile “âlim”, korkağa “cesûr” sağ eliyle yazı yazana “yesâri” ibâdetde tekâsül idene “şûfî” demek gibi.

Zıkr-i 29 'alâkadan ba' zen bir kaç dânesi i' tibârât-ı mütefâvite ile bir mağalden ictimâ' ı câ' izdir.

Emşile-i Âtîde Birer Birer Mecâz-ı Mürsel 'Alâkaları Bulunuz

Uyandır çeşm-i cânı hâb-ı gâfletden seher-hîz ol

Çemen bülbülleriyle şubh-dem zıkr eyle Mevlâyı

İrā'e-i tarīk: Çemen lafzından maḳṣad eşcārılı, ezhārılı, belki ḥavzılı, cūybārılı bir yerdir.

Hani bende o el hani o yürek?

İrā'e burada yürekden maḳṣad cesāretidir.

Ḳanı girye gör vaşfın dimā' ile dāmeniñi ālūde itmekden iḥtirāz it.

İrā'e burada “ḳan” lafzından maḳṣad “İ' dām-ı nüfūs” dur.

Vaḳtini ḥalḳınıñ 'ibādetine ve bā-ḥuṣūṣ efzāl-i ibādāt bildiği cihetle maḥlūḳatıñ refāh ve sa'ādetini istiḥṣāl ḥidmetine ḥaṣr itmiştir.

İrā'e “Maḥlūḳāt” medlūl-ı lāzımisi insānlardır. Ve ḥatta insānlar da bir kısım ḥalḳdır.

Olur merhem cerāḥat-ı sināna

' İlāc olmaz velī zaḥm-ı lisāna

İrā'e söz murāddır. Ḥurūf-ı cāreniñ evvelkisi “ba” dır.

Miṣāl:

“Āmentü billāhi te'ālā” gibi.

“Eliñ ağızına baḳan aç ḳalır”

Baṅa benden olur her ne olursa

Başım raḥat bulur dilim ṭurursa

İrā'e “benden” den maḳṣad “lisāndır”

Ne ḳadar gemi varsa hepsi zāt-ı ṣāhāneyi selāmladılar.

Şırp ' işyān itmiş. Ḳaraṭağ teslim olmuş.

Şu ṭalebe derse gidiyor. “Bikri murād”,

Şu kātib pek ma' lūmātlıdır. “Ḥālde murād” itmek.

Yere dökülmüş üzüm şırasını görüp “Ne keskin sirke imiş” veya “Ne ṭatlı pekmez imiş” demek. “Bu mes'eleniñ ancaḳ seyf “ḥarb ma' nāsına” ile ḥalli mümkündür.”

“Bu köy güzel, lākin pek gölgesiz “ağaçsız”

“Eliñize saḡlıḳ”, “Tırnaḳlarınızi kesiniiz.”, “Çiçekler güzel ḳoḳar.”, “Bu adam kimseye ağız açdırmıyor.”, “Türk yalan yere yemin itmez.”, “Ateşi yaḳıñız.”, “Aṭāleti görmekden müte'ezzi olurum.”, “aṭılları”, “O kimse ma' rūf adamdır; anı İstanbul bilür.”, “Beg ḳaleme gitdi.”, “Efendi ḳahvede oturuyor.”, “Bizim evden deñiz görünüyor.”

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

SONUÇ

Mecâz-ı mürsel, belâgat kitaplarının hemen hemen tamamına yakınında kısa veya detaylı bir şekilde işlenmiştir. Mecâz-ı mürsel sanatı ile ilgili olarak söz konusu olan bu kitaplardan belli oranda ilgi sayılarak örneklenmiştir. Oysa Bosnalı Süleyman Fikrî kitabında mecâz-ı mürsel sanatını Türkçe örneklerle açıklayarak mecâzla ilgili yirmi dokuz alâka saymıştır. Bu sanatın bu şekilde açıklanmasına başka belâgat kitaplarında rastlamadık. Bu açıdan Bosnalı Süleyman Fikrî'nin bu şekilde alâkalarla detaylı biçimde mecâz-ı mürseli örnekleyerek açıklaması dikkat çekicidir. Mecâz-ı mürsel sanatı, geçmişin yazılı edebî metinlerinde kullanılıp orada kalan bir sanat değildir. Günümüzde de kullanılmasından dolayı bu sanatın yaşayan sanatlardan birisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde sadece Divan edebiyatı metinlerinde değil; günlük hayatımızda da kullanılmakta olan mecâz-ı mürsel sanatının daha iyi anlaşılabilmesi açısından söz konusu kitapta yapılan tanımın ve verilen örneklerin de göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesindeyiz. Süleyman Fikrî'nin eserinin bu bölümünün bu şekilde edebiyat araştırmacılarının dikkatlerine sunulması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- A. Cevdet Paşa, **Belâgat-ı Osmaniyye**, Matba-i Osmaniyye İst. 1299
- Ahmet Cevdet Paşa, **Belâgat-ı Osmâniyye**, (haz.: Turgut Karabey-Mehmet Atalay), Akçağ, Ankara 2000.
- AKALIN, L. Sâmi, **Edebiyat terimleri sözlüğü**, Varlık Yay, İst. 1984
- AKDEMİR, Hikmet, **Belâgat Terimleri Ansiklopedisi**, Nil Yay. İzmir. 1999
- BİLGEGİL, Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Enderun Kitap Evi, İst. 1982
- Bosnalı Süleyman Fikrî, **İlmî Belâgat**, Antalya Nikola Matbaası, 1331
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat** (11. bsk), Aydın Kitap Evi Yayınları, Ank. 1993
- DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay. Ank. 1992
- ELİAÇIK, Muhittin. Bazı Belagat Kitaplarında Mecâz-ı Mürselin Tanım Ve Tasnifi Üzerine Bir Mukayese, **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 37-47, ANKARA-TURKEY
- ERGİN, Muharrem, **Türk Dili**, Boğaziçi Yayınları, İst. 1986
- KALYON, Abuzer, Kalyon Filiz, **Ahmed Cevdet Paşa'nın Belagat-ı Osmaniyye Adlı Eserindeki Dil Bilgisi Ve Edebiyat Terimleri**, Türk Dili, Türk Dil Kurumu Yay. Mart. 2001, S.591.
- KALYON, Abuzer. **Ahmed Cevdet Paşa'nın Belagat-ı Osmaniyyesi (S. 1-101) Transkripsiyonlu Metin-İndeks**, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998
- KALYON, Filiz. **Ahmed Cevdet Paşa'nın Belagat-ı Osmaniyyesi (S. 101-203) Transkripsiyonlu Metin-İndeks**, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

- MERMER Ahmet, KOÇ KESKİN, Neslihan, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay. 2005, s. 65
- OLGUN, Tahir, **Edebiyat Lügati**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- SARAÇ, M.A. Yekta, “**Osmanlı Döneminde Belâgat Çalışmaları**”, *Journal of Turkish Studies*, Harvard University, C. XXVII, s. 311-344, 2004.
- SUMMAK, Abdülkadir. **Miftahu’l-Belaga ve Misbahu’l-Fesaha**, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- KALYON, A., (2015). “Bosnalı Süleyman Fikrî’nin İlm-i Belâgatdan Beyân ve Bedî’ Hülâsası Kitabında Mecâz-ı Mürselin Detaylı Tanımı ve İlgilerle Örneklendirilmesi / Detailed Definiton And Sampling Of Mecaz-ı Mursel In The Book Of Ilm-i Belâgatdan Beyân Ve Bedî’ Hülâsası Of Bosnian Süleyman Fikri”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8225>, p. 555-572.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 12 Summer 2015

